

УДК 343.9

DOI 10.33244/2617-4154.2(9).2022.163-170

Г. В. Дідківська,*д-р юрид. наук, професор,**Державний податковий університет**e-mail: galynadid@gmail.com***ORCID ID 0000-0002-3545-0429;****С. Ю. Єльченко,***канд. юрид. наук,**ТОВ «Бердянський університет**менеджменту і бізнесу»***ORCID ID 0000-0003-2992-2220**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

У статті зазначено, що на підставі визнаних методологічних підходів, зокрема системно-діяльнісного, формуються методики розслідування окремої групи кримінальних правопорушень, а надалі з урахуванням сформованої на основі загальнотеоретичної методології методики формуються окремі методики розслідування кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим основною гіпотезою під час дослідження процесу формування видових методик є використання базової методики як методологічної основи. Вказується, що існує думка, що, перш ніж формувати окремі методики, повинна бути сформована загальна, універсальна модель, на базі якої можливо створювати конкретні методики розслідування.

Зазначено, що в практику впроваджується не лише новація, яка розробляється тільки в криміналістиці, а й ті методи, засоби, запозичені з інших галузей знань, що розробляються в практичних органах, але ще не вивчені наукою. Доведено, що можна погодитися з тим, що більш адекватним є термін «упровадження», який давно використовується в криміналістиці й трактується як багатовимірна діяльність, пов'язана з наданням науково-методичної допомоги за безпосереднього використання запропонованих підходів.

Ключові слова. *криміналістика, методи, злочинність, кримінальне правопорушення, судочинство.*

Мета дослідження. Як показує вивчення спеціальної літератури й практики, сьогодні недостатньо уваги приділяється вивченню й аналізу інноваційних напрямів досліджень криміналістичної техніки й проблем їх застосування у практичній діяльності органів правопорядку. Особливої актуальності й значущості нині набувають проблеми інновацій у криміналістиці, які на сьогодні є недостатньо розробленими й потребують поглибленого дослідження й аналізу [4].

Постановка проблеми. Вважається, що криміналістика серед інших суспільних наук і, зокрема, юридичних, порівняно молода наука. Її відлік існування починається приблизно з другої половини минулого століття. Злочинність як явище завжди цікавила не тільки фахівців різних напрямів, але і всіх людей. Людство жило і живе в страху перед злочинністю і стільки, скільки воно існує, шукало та шукає методи і засоби боротьби з нею. Не можна зазначити, що вчені не приділяли увагу дослідженню злочинності.

Роздуми про те, що ж це за феномен, хто такі злочинці, чому вони роблять злочини, можна знайти в працях багатьох світових учених: філософів, істориків, правознавців з найдавніших часів. До них приєднувалися і вчені інших спеціальностей. Більше всього, мабуть, таким аналізом займалися медики, особливо психіатри, і психологи.

Кожен учений бачив проблему злочинності та злочинця відповідно до своєї спеціальності і створював «свою» теорію про неї, про її причини, про людей, що вчиняли кримінальні правопорушення.

Поступово складалася картина злочинності. Її осмисленню допомагали й письменники, у здобутках яких були присутні тема злочинності та міркування про причини цього явища, а також про осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення. Характерно, що хоча усі: і вчені, і письменники, і практики – детективи, судді, прокурори, адвокати, поліцейські – вважали (і вважають) злочинність злом, у художній літературі можна зустріти чимало шляхетних кримінальних правопорушень, хоча й осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, але виправдуються авторами і, відповідно, читачами, які співчують цим шляхетним злочинцям.

Питання методології криміналістики цікаві нині саме тому, що ті положення, які були пов'язані з «прив'язкою» усіх проблем до марксистсько-ленінської методології, застаріли, і диктування колишніх твердих схем криміналістики зазнає значних змін. Однак необхідно також зважити на історико-матеріалістичні позиції, використовувати для аналізу злочинності як складного негативного соціального явища також і діалектичний метод [1].

Так, на підставі визнаних методологічних підходів, зокрема системно-діяльнісного, формуються методики розслідування окремої групи кримінальних правопорушень, а надалі з урахуванням сформованої на основі загальнотеоретичної методології методики формуються окремі методики розслідування кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим основною гіпотезою під час дослідження процесу формування видових методик є використання базової методики як методологічної основи. Існує думка, що, перш ніж формувати окремі методики, повинна бути сформована загальна, універсальна модель, на базі якої можливо створювати конкретні методики розслідування [2, с. 79].

Уперше це питання порушив А. М. Ларін у 1996 р.: міркування про суперечності і прогалини в структурі криміналістики наводять на думку про те, що традиційні розділи криміналістики – техніка, тактика і методика розкриття окремих видів злочинів – повинні йти після розділу, що містить положення, спільні для всіх або багатьох слідчих дій, для всіх або багатьох кримінальних проваджень незалежно від кваліфікації. Цей розділ може бути названий загальною методикою розслідування [3, с. 34].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми використання новітніх техніко-криміналістичних засобів у процесі розслідування кримінальних правопорушень були предметом дослідження таких учених, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько та інші. Безумовно, вказані науковці зробили значний внесок у дослідження розглядуваної проблематики, розробивши понятійний апарат і теоретичні засади використання техніко-криміналістичних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень.

Варто зазначити, що проблема криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень була предметом багатьох наукових робіт. Загально-методологічним питанням присвячені докторські дисертації В. П. Бахіна, А. В. Іщенка, які в Україні є засновниками дослідження цього напрямку в криміналістиці. Найбільш детально ця проблема розвинена у техніко-криміналістичному напрямі: у докторських дисертаціях А. Ф. Волинського, П. Т. Скорченка, а також у численних кандидатських роботах Ю. Ю. Барбачакова, А. В. Горбачова, Д. Ю. Гостевського, І. П. Кочнева та ін. Проблема криміналістичного забезпечення здійснення судочинства вимагає подальшого дослідження. У такому аспекті є докторська робота К. О. Чаплинського та кандидатські Е. К. Горячева, В. Ю. Сокола, М. А. Моїсеєва. Проблеми криміналістичного забезпечення окремих методик розслідування злочинів досліджувалися в докторських дисертаціях В. В. Лисенка, Р. Л. Степанюка. Найбільшого розвитку ця проблема набула в кандидатських дисертаціях І. В. Європіної, А. Я. Єрекаєва, В. В. Матвієнка, Л. П. Паламарчук, К. Є. Поджаренко, А. Н. Сретенцева, О. В. Таран та ін. Криміналістичному забезпеченню слідчої діяльності присвячено кандидатську дисертацію І. І. Дановської [5].

Зазначаючи про безсумнівну заслугу перед наукою таких поважних науковців, усе ж необхідно звернути увагу на те, що обмежувати криміналістичне забезпечення лише системою впровадження криміналістичних знань у практику – означає суттєво звужувати обсяг цього поняття. В. О. Образцов вважає, що сутність криміналістичного забезпечення кримінального судочинства полягає в наданні посадовим особам правоохоронних органів, які професійно здійснюють боротьбу зі злочинністю, наукової продукції, яка розробляється в криміналістиці, освоєння та використання якої сприяє підвищенню ефективності виконання завдань, що поставили перед правосуддям у цілому [6, с. 37].

Виклад основного матеріалу. Позитивно сприймаючи теорії, які розробляються в криміналістиці, варто усе ж зазначити, що в практику впроваджується не лише новація, яка розробляється тільки в криміналістиці, а й ті методи, засоби, запозичені з інших галузей знань, що розробляються в практичних органах, але ще не вивчені наукою. Можна погодитися з тим, що більш адекватним є термін «упровадження», який давно використовується в криміналістиці й трактується як багатомірна діяльність, пов'язана з інформуванням споживачів продукції, їх навчанням (за необхідності), з наданням науково-методичної допомоги за безпосереднього використання запропонованих підходів [7, с. 70–73].

Отже, послідовність криміналістичного забезпечення слідчої діяльності можливо представити як підтримання високої готовності суб'єктів діяльності з криміналістичного забезпечення досудового розслідування; вивчення потреб слідчої діяльності; вивчення злочинності та виявлення ознак, що вимагають нового криміналістичного забезпечення слідчої діяльності; вивчення можливостей вітчизняної та зарубіжної науки (криміналістики або за необхідності можливостей залучення знань з інших галузей) у криміналістичному забезпеченні нових потреб слідчої діяльності; визначення цілей, суб'єктів, засобів, методів і технологій проведення досліджень; розроблення сформульованої відповідно до потреб слідчої практики криміналістичної продукції; попередньої перевірки якості, випробування, оцінки отриманих результатів відповідно до критеріїв слідчої практики, за потреби внесення коректив, доопрацювання якісних параметрів продукції; рекомендації та впровадження її в практику; супроводу належного освоєння, впровадження в практику; підготовки й перепідготовки слідчих згідно з новими досягненнями науки і практики; підготовки й перепідготовки наукових кадрів для криміналістичного забезпечення слідчої діяльності; вивчення нових потреб слідчої діяльності.

Отже, насамперед абсолютно зрозуміле слово «забезпечення» одночасно вживається в різних значеннях і містить неоднозначне змістове навантаження. Викладене свідчить про складність і багатоаспектність проблеми, пов'язаної з криміналістичним забезпеченням слідчої діяльності. З уваги на зміст і тлумачення поняття «забезпечення» вченими та практиками, урахуваючи існуючі варіанти визначення цього терміна, зробимо висновок, що криміналістичне забезпечення слідчої діяльності – це вивчення потреб слідчої практики й, відповідно до них, розроблення науково обґрунтованих та експериментально апробованих методів, засобів, технологій, а також їх упровадження в слідчу практику та заснована на цих розробках підготовка і перепідготовка наукових кадрів і слідчих для розроблення й реального застосування криміналістичних новел з метою оптимізації виявлення, припинення, запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Необхідно зауважити, що стан стабільності в роботі слідчого ніколи не буває абсолютним, оскільки в межах криміналістичної методики як розділу криміналістики зроблено значну роботу щодо формування базової методики розслідування як своєї інформаційної моделі й орієнтира для формування нових методик ученими та екстраполяції її положень слідчими на процес розслідування кримінальних правопорушень у разі відсутності методик. З огляду на це варто зупинитись на окремих наукових положеннях та поглядах дослідників щодо базової методики розслідування як самостійної криміналістичної категорії.

У криміналістиці завжди чимало уваги приділялося розвитку завершального розділу науки, але не його теоретичним положенням, а більшою мірою методикам розслідування окремих видів злочинів. Таке становище не є позитивним, оскільки застосування в практичній діяльності методичних рекомендацій має бути насамперед обґрунтовано наукою. У зв'язку з цим методологія практичної діяльності становить значний науковий інтерес, є своєчасним та актуальним предметом дослідження.

Чимало було визначено різноманітних підходів до принципів криміналістичної методики. Систематизація матеріалу дає змогу стверджувати, що більшою мірою запропоновані вченими принципи не розмежовуються за теоретичним і практичним призначенням та визначаються як: 1) засади здійснення організації й планування розслідування; 2) принципи формування окремих криміналістичних методик; 3) принципи застосування окремих криміналістичних методик. Указане зайвий раз підтверджує, що керівні вимоги до здійснення практичної діяльності слідчим і принципи криміналістичної методики не є тотожними положеннями та не мають чіткої уніфікації в науковій доктрині [8].

Як відомо, криміналістика як прикладна наука повинна розвиватися, так би мовити, «на випередження». Це пов'язано з тим, що виникнення криміналістики як системи знань зумовлено соціальними завданнями держави: розробити новітні прийоми, засоби та методи боротьби зі злочинністю. Отже, криміналістика, як слушно зауважує В. Ю. Шепітько, повинна реагувати на видозмінення кримінальних правопорушень, їх витончений характер, появу нових видів і способів вчинення кримінальних правопорушень. Навіть більше, ефективність розкриття та розслідування кримінальних правопорушень передбачає використання сучасних науково-технічних засобів, технічних і тактичних прийомів, методичних рекомендацій [9, с. 125; 10, с. 86]. Отже, і структурні елементи криміналістичної науки, зокрема криміналістична техніка, також повинні формуватися та розвиватися з дотриманням названого вище принципу. Тобто під час розробки відповідних технічних засобів і прийомів їх застосування повинні використовуватися новітні досягнення інших наук. Тому криміналістична техніка повинна надавати правоохоронним працівникам і судовим експертам технічні засоби та прийоми їх застосування, які відповідають сучасним досягненням науки і техніки. Проте, на превеликий жаль, сучасний стан вітчизняної криміналістичної техніки характеризується незадовільно, оскільки чимало її напрацювань залишилися такими, що не встигають за змінами злочинності. Навіть більше, має місце ситуація, коли окремі практичні підрозділи оснащені та використовують у своїй діяльності сучасні технічні засоби, зокрема ті, які були надані в рамках міжнародного співробітництва. А у криміналістичній техніці як розділі криміналістики відсутні будь-які рекомендації щодо способів застосування таких засобів у процесі кримінального провадження та судово-експертної діяльності. Тобто фактичне техніко-криміналістичне забезпечення діяльності правоохоронних органів і судово-експертних установ перебуває на вищому рівні, ніж відповідні наукові розробки вітчизняної криміналістичної науки. Така ситуація є досить неправильною та потребує виправлення. Адже, як приклад, під час підготовки фахівців для підрозділів досудового слідства в рамках викладання дисципліни «Криміналістика» майбутніх «професіоналів» навчають використовувати «застарілі» технічні засоби, водночас залишають поза увагою сучасні технічні засоби [11, с. 49].

Незважаючи на те, що у криміналістиці поряд з окремими (спеціальними) методами ефективно застосовують загальнонаукові методи пізнання: спостереження, вимірювання, опис, порівняння, експеримент, моделювання, ідентифікацію, математичні.

Варто зазначити, що у криміналістиці, як і в інших галузях науки, використання загальнонаукових методів має певну специфіку, що зумовлюється об'єктом, завданнями та конкретними умовами дослідження.

Висновки. Як зазначалося вище, на сьогодні мають формуватися методики розслідування окремих груп кримінальних правопорушень, а надалі з урахуванням сформованої на основі загальнотеоретичної методології методики формуватися вже окремі методики розслідування кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим основною гіпотезою під час дослідження процесу формування сучасних методик є використання базової методики як методологічної основи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поняття та методи криміналістики. URL: <https://xreferat.com/22/13479-1-roputtya-ta-metodi-krim-nal-stiki.html> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Гармаев Ю. П., Лубин А. Ф. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: Теория и практика. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2006. 303 с.
3. Ларин А. М. Криминалистика и паракриминалистика. Москва: БЕК, 1996. 192 с.
4. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості і проблеми застосування. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 146–151.
5. Берназ П. В. Проблема поняття і змісту криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 269–279.
6. Криминалистика / под ред. В. А. Обазцова. М.: Юристь, 2001. 760 с.
7. Ищенко А. В. Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники: дисс. ... канд. юрид наук. К., 1983. 260 с.
8. Колодіна А. Екстраполяція принципів окремих методик розслідування у слідчу діяльність. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 355–361.
9. Шепитько В. Ю. Проблемы разработки, внедрения и использования инноваций в следственной деятельности. *Использование современных информационных технологий в правоохранительной деятельности и региональные проблемы информационной безопасности: сборник материалов Международной научно-практической конференции*. Калининград: Калининград. юрид. ин-т МВД России, 2006. Вып. VII, ч. 1. С. 125–128.
10. Шепитько В. Ю. Проблемы разработки, внедрения и использования инноваций в следственной деятельности. Вибрані твори. Харків: Видавнича агенція «Апостіль», 2010. С. 85–89.
11. Пчеліна О. В. Сучасний стан і тенденції розвитку криміналістичної техніки як розділу криміналістики. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної*

конференції, м. Полтава, 26 березня 2020 р. У 6-ти ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 2. С. 48–50.

REFERENCES

1. Poniattia ta metody kryminalistyky. URL: <https://xreferat.com/22/13479-1-ponyattya-ta-metodi-krim-nal-stiki.html> (data zvernennia: 10.11.2021).
2. Harmaev Yu. P., Lubyn A. F. Problemy sozdaniya krymynalystycheskykh metodyk rassledovaniya prestuplenyi: Teoryia y praktyka. Sankt-Peterburh. Yurydycheskyi tsentr Press, 2006. 303 s.
3. Laryn A. M. Krymynalystyka y parakrymynalystyka. Moskva: BEK, 1996. 192 s.
4. Shevchuk V. M. Innovatsii u kryminalistychnii tekhnitsi: suchasni mozhlyvosti i problemy zastosuvannia. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. 2020. № 43. S. 146–151.
5. Bernaz P. V. Problema poniattia i zmistu kryminalistychoho zabezpechennia slidchoi diialnosti. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2015. № 4. S. 269–279.
6. Krymynalystyka / pod red. V. A. Obaztsova. M.: Yuryst', 2001. 760 s.
7. Yshchenko A. V. Krymynalystycheskaia rekomendatsiia kak sredstvo obespecheniia sledstvennoi praktyky dostyazheniamy nauky y tekhniky: dyss. ... kand. yuryd nauk. K., 1983. 260 s.
8. Kolodina A. Ekstrapoliatsiia pryntsyviv okremykh metodyk rozsliduvannia u slidchu diialnist. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 11. S. 355–361.
9. Shepytko V. Iu. Problemy razrabotky, vnedreniia y uspolzovaniia ynnovatsyi v sledstvennoi deiatelnosti. *Yspolzovaniye sovremennykh ynformatsyonnykh tekhnolohyi v pravookhranytelnoi deiatelnosti y rehyonalnye problemy ynformatsyonnoi bezopasnosti: sbornyk materyalov Mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy*. Kalynynhrad: Kalynynhrad. yuryd. yn-t MVD Rossyy, 2006. Vyp. VII. Ch. 1. S. 125–128.
10. Shepytko V. Iu. Problemy razrabotky, vnedreniia y uspolzovaniia ynnovatsyi v sledstvennoi deiatelnosti. *Vybrani tvory*. Kharkiv: Vydavnycha ahentsiia «Apostil», 2010. S. 85–89.
11. Pchelina O. V. Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku kryminalistychnoi tekhniky yak rozdil kryminalistyky. *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku ekonomiky, obliku, finansiv ta prava: zbirnyk tez dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Poltava, 26 bereznia 2020 r. U 6-y ch. Poltava: TsFEND, 2020. Ch. 2. S. 48–50.

G. V. Didkovska, S. Yu. Ilchenko. Modern Problems in Criminology

This article states that on the basis of recognized methodological approaches, in particular system-activity, methods of investigation of a separate group of criminal offenses are formed, and further taking into account the methodology formed on the basis of general theoretical methodology separate methods of investigation of criminal offenses are formed. In this regard, the main hypothesis in the study of the process of formation of species techniques

is the use of basic techniques as a methodological basis. It is pointed out that there is an opinion that before forming separate methods, a general, universal model should be formed, on the basis of which it is possible to create specific methods of investigation.

It is noted that in practice is introduced not only the innovation, which is developed only in criminology, but also those methods, tools, borrowed from other fields of knowledge that are developed in practical bodies, but not yet studied by science. It has been proven that the term "implementation", which has long been used in criminology and is interpreted as a multidimensional activity related to the provision of scientific and methodological assistance with the direct use of the proposed approaches, is more appropriate.

It is indicated that the sequence of forensic support of investigative activities can be represented as maintaining a high level of readiness of the subjects of forensic support of pre-trial investigation; study of the needs of investigative activities; study of crime and identification of signs that require a new forensic support of investigative activities; study of opportunities of domestic and foreign science (criminology or, if necessary, opportunities to attract knowledge from other fields) in forensic support of new needs of investigative activity; definition of goals, subjects, means, methods and technologies of conducting research; development of forensic products formulated in accordance with the needs of investigative practice; preliminary quality control, testing, evaluation of the results obtained in accordance with the criteria of investigative practice, if necessary, making adjustments, refining the quality parameters of products; recommendations and its implementation in practice; support of proper development, implementation in practice; training and retraining of investigators in accordance with new achievements of science and practice; training and retraining of scientific personnel for forensic support of investigative activity; study of new needs of investigative activity.

Keywords: *forensics, methods, crime, criminal offense, justice.*

Стаття надійшла до редколегії 10 листопада 2022 року